

Oponentský posudek bakalářské práce Terezy Pulcové „Filosofické aspekty v tvorbě Josefa Čapka“

Bakalářská práce Terezy Pulcové je svou povahou práce literárněhistorická s interpretačními ambicemi. Jejím předmětem je pozdní tvorba Josefa Čapka, především filosofující próza *Kulhavý poutník*, s přihlédnutím k souboru aforismů *Psáno do mraků*. Důraz je přitom kladen na ony filosofické aspekty, v nichž je spatřován jeden z pramenů specifičnosti Čapkovy pozdní tvorby. Formálně je práce rozčleněna na dvě části, jež odpovídají dvěma zvoleným interpretačním metodám: v první části směřuje autorka k uchopení originality Čapkovy poetiky a estetiky s důrazem na charakteristické rysy kompoziční, tematické a motivické výstavby *Kulhavého poutníka* (princip dvojedinosti, motiv cesty, ústřední opozice Osoby a duše), v druhé části pracuje metodou konfrontační, zaměřuje se na jisté paralely Čapkova díla a soudobé filosofie existence, reprezentované myšlením Karla Jasperse. Detailněji tu sleduje několik aspektů, v nichž se oba autoři jako „diagnostici doby“ sblíží, především v porozumění moderní situaci (s důrazem na otázky masy, technizace a funkce umění) a v pojetí smrti.

Již první část předkládané práce přesvědčivě prokazuje nejen autorčinu bezpečnou orientaci v sekundární literatuře k dané problematice (zj. Opelík, Mareš, Patočka), nýbrž i její schopnost reflexe a kontextualizace, jež autorce dovoluje sledovanou problematiku situovat do širšího rámcového pole. Její výklad, opírající se o zmíněnou znalost literatury předmětu, překračuje rovinu evidence a popisu historického či literárního faktu a usiluje o vyšší rovinu abstrakce, přičemž postihuje žánrovou charakteristiku, klíčové stylové postupy i myšlenkové „figury“ Čapkova textu. Autorčino vyvážené podání není zatěžkáno obsáhlými citacemi či parafrázemi, na straně druhé se nedá svést ani k zjednodušujícím zkratkám či banalizujícím komentářům. Nosným leitmotivem výkladu se již v první části ukazuje být důraz na dynamičnost Čapkova textu, jejímž prostředkem či nositelem je dialogické zaměření jak ve výstavbě textu tak formování jeho smyslu. V souvislosti s dialogem v *Kulhavém poutníku* bych si dovolil snad jednu kritickou připomínku, resp. podnět k zamyšlení: jakkoli byla otázka dialogičnosti a jejích podob v sekundární literatuře zevrubně zkoumána a analyzována (jak u Opelíka tak u Mareše, srov. bakalářskou práci s. 13), nebyla podle mého soudu využita možnost jejího širšího literárněteoretického i literárněhistorického ukotvení, a to jednak směrem k dialogičnosti v pojetí Michaila M. Bachtina, jednak směrem k využití dialogu u Josefova bratra Karla. Připomeňme, že když Jan Mukařovský ve studii *Próza K. Čapka jako lyrická melodie a dialog* (1939) uvažoval o povaze dialogičnosti Čapkovy epické prózy,

upozornil právě na ty rysy, které bychom mohli označit za „bachtinovské“; ve své analýze dialogizace Čapkovy prózy dospívá k jejím noetickým předpokladům: „[...] celý vnitřní život člověka (je) stálý vnitřní dialog přebíhající od partnera k partneru, ale setrvávající nakonec v okruhu jediného ‚já‘“. Tato nezbytná zprostředkovanost subjektu pohledem, řečí, vědomím druhého je nejdůležitější vlastností také bachtinovského diskursu (který se mimochodem formoval prakticky ve stejné době, v jaké vznikal *Kulhavý poutník*), překračujícího hranice literární vědy směrem k filosofii a antropologii: subjekt (Já) není schopen definovat svou identitu, aniž by zapojoval do vlastní struktury to, co je jiné, zbavuje se tak iluze vnitřní jednoty; člověk je svou podstatou dialogický, tzn. že svou vlastní identitu definuje vztahem k druhému. Ve znázorněné skutečnosti díla se tak odehrává nejen dialog mezi postavami, vyprávěče s postavou/postavami, nýbrž také dialog autora s určitými idejemi a tradicemi, s cizími texty (srov. v této souvislosti prokázáný a v sekundární literatuře hojně komentovaný vztah Čapkových textů ke Komenského *Labyrintu*, k Pascalovým *Myšlenkám*, k dílu Michela de Montaigne). V takto široce – a dodejme – bachtinovsky pojímaném dialogu se proplétají a střetávají životní stanoviska i filosofické postoje, jakkoli právě u Josefa Čapka nelze opomenout i protikladné působení tendence integrační.

Na pozadí takto chápaného dialogismu lze rozumět i autorčinu zaměření na potenciální souvztažnosti mezi Čapkovou tvorbou a filosofickým dílem Karla Jaspersa. Přestože oba Jaspersovy spisy, o něž se autorka ve svém výkladu opírá (*Duchovní situace doby* a druhý svazek *Filosofie*), vyšly již na počátku třicátých let, nejde jí o prokázání explicitní přítomnosti Jaspersova myšlení v Čapkových textech. Pokud v druhé části výkladu vytváří soudobá filosofie existence kontext či rámec Čapkovy pozdní tvorby, neznamená to, že by tím měla být sugerována či rekonstruována nějaká genetická vazba, sledována otázka vlivu. Autorce jde spíše o vztah referenční, o – řečeno benjaminovsky – jistou konstelaci, založenou na objevování konjunkcí (analogií a paralel), jejichž popis má umožnit nahlédnout Čapkovu pozdní tvorbu z odlišné perspektivy a přesněji určit její ob-risy. Tuto autorčinu ambici prozrazuje formulace na s. 25, kde píše, že tímto přístupem „chce rozšířit interpretaci Čapkových pozdních děl s ohledem na kontext evropské moderní filosofie“. Je však otázka, nakolik se podařilo tento ambiciózní záměr naplnit. Autorčina konfrontační metoda sice prokazuje nesporné paralely a souběžnosti v tom, jak „duchovou krizi doby“ reflektuje umělec a jak ji analyzuje filosof, v důslednější konfrontaci s konkrétním literárním materiálem, předpokládající detailní analýzu textu, naráží však na své limity a – především – k dosavadním čtením Čapkova díla mnoho nového nepřináší. Samotný analyticko-interpretací výkon tu ztrácí na přesvědčivosti: autorka k analyzovanému textu přistupuje

výlučně deduktivně, takže citované pasáže slouží primárně jako ilustrace oněch souběžností, paralel a styčných bodů v existenciálním uvažování obou autorů, jako opora sledované argumentace, takže dobře zvolené pasáže slouží primárně k ilustraci předem hotových tezí, než aby byly východiskem analýzy. Je poctivé říci, že autorka si je rizik a limitů zvoleného přístupu vědoma – ostatně ne náhodou hned v úvodu druhé části své práce připomíná závěr, k němuž dospěl již Jiří Opelík, když se zamýšlel nad Čapkovým vztahem k Pascalovi a Montaigne, totiž, že Josef Čapek „není převoditelný na nikoho“ – , přesto je legitimní se ptát, čím a v čem zvolená metoda „paralelní kontemplace“ rozšiřuje naše rozumění Čapkovu dílu.

Facit: předloženou bakalářskou práci hodnotím jako zralou a v nejlepším slova smyslu solidní, prokazující autorčinu schopnost přemýšlivě aplikovat znalosti a dovednosti literárněvědného řemesla, jež si během studia osvojila. Předložená práce je nejen důsledná a přesvědčivá ve způsobu argumentace, nýbrž i stylisticky naprosto suverénní; je psána hutným, a přece čtenářsky přístupným stylem. V neposlední řadě lze – až na několik drobných překlepů – za příkladnou označit i její jazykovou redakci. Za vším je pak navíc cítit poctivý a osobně zaujatý zápas se zkoumanou látkou, zápas hledání vlastního kritického a originálního přístupu, jež se opírá o již zmíněnou důkladnou znalost jak primární tak sekundární literatury k zvolenému tématu i schopnost její kritické reflexe.

Práci tedy doporučuji k obhajobě a i přes výše naznačené výhrady, jež jsou míněny především jako podnět k diskusi, navrhuji ji hodnotit známkou **v ý b o r n ě**.

V Praze dne 07.6.2015

Doc. PhDr. Petr Málek, CSc.